

Experiències

Compartint taula: El lèxic Tastets de cuina amaziga, un exemple de la terminologia al servei de la integració en una societat multicultural

Autors

Carles Castellanos
*Observatori Linguamón de la
Llengua Amaziga*

Anna Llobet
TERMCAT

La cuina amaziga és el nexa de l'experiència que aborda l'article, que s'obre amb una introducció al poble, la llengua i l'alfabet amazics. A continuació s'expliquen els detalls del procés de confecció del lèxic Tastets de cuina amaziga: el paper dels especialistes, l'eina i els criteris. Finalment, s'exposen les conclusions.

El poble amazic

El poble amazic actual és el descendent de la població que habitava el nord d'Àfrica abans de la invasió àrab del segle VII, en un territori que va des de les illes Canàries i l'oceà Atlàntic fins als límits occidentals d'Egipte, i des del Mediterrani al nord fins als rius Senegal i Níger, i el massís del Tibesti al sud.

Les zones costaneres d'aquesta àrea geogràfica foren dominades des d'antic per diferents colonitzacions, especialment la fenícia i la cartaginesa, i més tard foren sotmeses a l'imperi romà.

Cap al final del segle VII, va començar la invasió àrab de l'Àfrica nord-occidental, que representà una islamització lenta i progressiva a partir del segle VIII i una arabització paral·lela sobretot a partir de les intenses invasions àrabs dels segles XI i XII. Aquest procés no va estar exempt, però, d'enfrontaments ni de contradiccions, com testimonien diverses fonts de l'època. En aquest període, la cultura àrab es va estendre sobretot per les terres planes i va deixar una empremta important en la majoria dels parlars amazics.

En èpoques més recents, sobretot a partir de la meitat del segle XX, la colonització europea (fonamentalment francesa i espanyola) també ha fet sentir la seva influència en la llengua amaziga i ha contribuït indirectament a estendre la llengua àrab.

L'extensa zona geogràfica que hem descrit com a hàbitat originari de la població amaziga és avui habitada —amb l'excepció de les illes Canàries— fonamentalment per població de llengua amaziga i de llengua àrab; aquesta darrera pot ser considerada, en bona part, població amaziga arabitzada, sobretot lingüísticament.

La llengua amaziga

L'amazic és una llengua afroasiàtica amb característiques pròximes, en alguns aspectes fonètics i d'estructura morfològica, a les llengües semítiques (com l'àrab i l'hebreu), però força allunyada d'aquestes llengües en el lèxic i en les funcions morfosintàctiques. Si haguéssim de fer una comparació podríem dir que la distància lingüística entre la llengua amaziga i la llengua àrab és semblant a la que existeix entre l'anglès i el català.

Avui dia la presència de la llengua amaziga en l'àrea geogràfica esmentada encara és important, però és difícil d'avaluar amb exactitud a causa de la manca de dades fiables procedents dels països on és parlada. Segons les estimacions més segures, al Marroc hi ha un 40-50 % de població amazigòfona i a Algèria un 20-30 %, i és en aquestes dos territoris on existeixen les zones de poblament de llengua amaziga més compactes. El nombre total de parlants d'amazic sobrepassa segurament els 20 milions.

L'amazic està dividit en un cert nombre de dialectes. Els principals parlars amazics del nord del domini lingüístic són el rifeny o *tarifit*, al nord del Marroc, i el cabilenc o *taqbaylit*, al nord d'Algèria. Més al sud, hi ha fonamentalment el parlar conegut amb la denominació general, és a dir, *tamazight*,¹ que és propi de l'Atlas Mitjà marroquí, i el parlar taixelhit del sud del Marroc. Finalment es pot destacar el tuareg (en les dues variants *tamaixeq* i *tamahaq*), parlat al desert del Sàhara, principalment a Algèria, Mali i el Níger.

El taixelhit és el parlar amb més tradició literària escrita (se'n conserven escrits del segle XVIII en grafia àrab). El cabilenc és el parlar que modernament ha rebut més impuls, gràcies a l'edició de revistes i llibres, la reivindicació de l'ús social, etc. El rifeny és propi principalment de les muntanyes del Rif i contrades veïnes, d'on prové una gran part de la població nord-africana que ha emigrat a Europa, i especialment a Catalunya, el País Valencià i les illes Balears en les darreres dècades.

Malgrat la independència política dels països africans on es parla l'amazic, aquesta llengua només és oficial als estats del Níger i de Mali, on habiten els tuaregs. Al Marroc, Algèria, Tunísia, Líbia, Mauritània i el Txad, la llengua amaziga no té cap mena d'estatus polític oficial, tot i ser reconeguda formalment a Algèria com a llengua "nacional". Tanmateix, a Algèria i al Marroc aquesta llengua disposa d'alguns àmbits d'ús públic (revistes, espais de ràdio i televisió, cançó, etc.), amb un moviment cultural important; d'ençà del tombant de segle, compta amb institucions públiques de promoció i control del seu ús, com són l'Alt Comissariat de l'Amaziguitat² i l'Institut Reial de la Cultura Amaziga del Marroc (IRCAM).³

El tfinag

En parlar de l'amazic, cal referir-se al seu sistema propi d'escriptura, el tfinag, un alfabet d'origen incert al qual s'atribueix una possible relació amb l'alfabet líbic de l'antiguitat. L'origen d'aquest alfabet es remuntaria així a 2.500 anys enrere. Morfològicament, el mot *tfinag* és femení plural,

1. L'amazic és denominat pels mateixos parlants en femení, *tamazight*.
2. L'Alt Comissariat de l'Amaziguitat és una institució creada a Algèria l'any 1995 per a promoure i valoritzar la llengua amaziga, que s'ocupa principalment de donar suport a les polítiques i concepcions governamentals en aquest àmbit.
3. L'Institut Reial de la Cultura Amaziga del Marroc (IRCAM) és una institució creada l'any 2001 amb la missió de contribuir a la preservació i la promoció de la cultura amaziga, especialment en els àmbits de la recerca i l'educació.

i l'anàlisi de l'arrel "f-n-q" ha suggerit el significat de "les (lletres) fenícies". Fins fa poc, aquest sistema d'escriptura no tenia un ús extens entre els amazics en la comunicació diària: únicament l'utilitzaven de manera habitual els tuaregs, en la seva versió tradicional, i d'ençà dels anys seixanta del segle passat els cabilencs d'Algèria, que el van adoptar, en una versió més moderna, com un aspecte reivindicatiu en la lluita per la identitat i la cultura amazigues.

La tasca de modernització i normalització de l'alfabet de l'amazic no ha estat exempta d'un intens debat, i les adaptacions que se n'han fet han passat per diferents evolucions. Per exemple, l'any 1965 un grup de joves intel·lectuals amazigòfons de la Cabília van fundar l'Acadèmia Berber, des d'on es proposaven, entre altres tasques de promoció i suport a la llengua amaziga, emprendre la modernització d'aquest alfabet a partir dels caràcters utilitzats pels tuaregs. L'any 1968 l'Acadèmia Berber va proposar una primera versió estandarditzada del tifinag, conegut en un primer moment amb el nom de *neotifinag*, pel fet de ser una remodelació del tifinag tradicional emprat pels tuaregs. El neotifinag es caracteritzava per l'escriptura d'esquerra a dreta, per la incorporació de caràcters propis per a la notació de les vocals i per l'increment del nombre de signes. Darrerament l'IRCAM n'ha fet una versió més elaborada. Així, amb l'oficialització al Marroc d'una grafia del tifinag estandarditzada per l'IRCAM s'ha arribat a una certa estabilització d'aquesta escriptura.

Figura 1. Caràcters de l'alfabet tifinag.

D'ençà de la segona meitat del segle XX, la llengua amaziga s'escriu principalment amb alfabet llatí. Darrerament, a partir de la l'oficialització del tifinag al Marroc, s'ha estès socialment l'ús d'aquest alfabet, sobretot en l'ensenyament de la llengua en aquest país. Així, el tifinag adoptat per l'IRCAM i estès arreu en usos simbòlics conviu en tots els països del nord d'Àfrica amb una notació de base llatina desenvolupada pels cabilencs d'Algèria i adoptada posteriorment pels amazics de gairebé tot el territori. Ambdós sistemes d'escriptura concorren actualment, amb uns usos de l'alfabet àrab que són més aviat residuals, en l'escriptura actual de la llengua amaziga.

En l'escriptura llatina de base fonològica s'estableixen tres grafemes vocàlics fonamentals (*a*, *i*, *u*) i una "vocal neutra" de suport escrita, *e*; s'estabilitzen els valors dels signes consonàntics *c* (com a [ʃ]) i *x* (com a [χ]); s'introdueixen dos signes adaptats de l'alfabet grec (*ε* per [ɛ]; i *γ* per [ɣ]); s'introdueixen alguns elements diacrítics, *t*, *d*, *h*, etc., per notar en general la faringalització, i la tensió consonàntica és representada per la duplicació del signe. Aquest sistema de representació gràfica s'ha anat estenent a tot el territori amazigòfon a partir de diferents processos d'adaptació.

Actualment es tendeix a establir una equivalència biunívoca quasi perfecta dels signes de l'alfabet tifinag i de l'alfabet llatí utilitzats en les grafies de base fonològica.

Situació sociolingüística de l'amazic

A causa de les característiques geogràfiques, culturals i polítiques descrites, l'amazic ha tingut fins a èpoques recents, en moltes de les regions del nord d'Àfrica on es parla, la consideració de conjunt de parlars dispersos i d'ús oral dins l'àmbit familiar. Afegirem aquí, a més, que la mateixa denominació externa d'aquesta llengua amb el nom berber reflecteix una concepció pejorativa: es tracta d'una denominació d'origen àrab per mitjà de la qual aquest grup lingüístic dominant designava una llengua que era percebuda com a incomprendible, i que associava així a una mena d'embarbussament expressat per mitjà de l'onomatopeia *ber-ber*; una designació que és paral·lela a la de *bàrbars*, emprada pels grecs en contextos semblants. Per aquesta raó la denominació *berber* és, en general, rebutjada pels mateixos parlants, que prefereixen la denominació *amazic*, designació que, entre d'altres sentits, té el d'home lliure'.

Les condicions sociolingüístiques generals han portat cap a una arabització progressiva del nord d'Àfrica, que s'ha accentuat encara al segle XX amb la constitució dels nous estats independents. En les darreres dècades, en uns estats proclamats "àrabs", la manca de cap mena de reconeixement oficial per a la llengua amaziga ha anat acompanyada de l'exclusió gairebé total dels mitjans de comunicació (que a Tunísia, Algèria i el Marroc han funcionat fins a èpoques recents gairebé exclusivament en àrab i en francès), i aquest fet, juntament amb l'escolarització de la població feta en àrab i la pressió del factor religiós musulmà, que afavoreix aquesta llengua, ha accelerat la pressió arabitzadora.

Les diferències entre l'estatus lingüístic i l'ús real de les diferents varietats lingüístiques amb presència al Marroc estableixen unes relacions de tipus jeràrquic. Així, les llengües no maternes, l'àrab estàndard i el francès, ocupen posicions privilegiades en la jerarquia dels usos lingüístics, mentre que hi són menystingudes les llengües maternes (l'amazic i l'àrab dialectal).

La confrontació fonamental s'estableix, però, en els usos pràctics i quotidians entre l'àrab dialectal —progressivament reforçat per l'emergència de l'anomenat *àrab mitjà*, utilitzat en els usos públics de masses i no tan allunyat de l'àrab dialectal com les formes clàssiques— i l'amazic, llengua que està sotmesa a un procés de substitució a partir d'una situació creixent de bilingüisme unilateral de la comunitat amazigòfona.

De tota manera, d'ençà dels anys setanta l'evidència d'aquesta situació de discriminació i la forta emigració cap a Europa han portat a desenvolupar en totes les zones de llengua amaziga una consciència de la pròpia identitat que s'ha traduït principalment en l'eclosió d'un important moviment cultural de masses (cançons, revistes, etc.) i en un moviment d'estudis i recerques remarcable. Tot plegat ha fet que la reivindicació de la identitat amaziga es comenci també a formular en termes polítics, especialment a Algèria i al Marroc, i que s'estengui la consciència global de la unitat bàsica de tots els amazics.

Les tendències més marcades del moviment amazic són la seva oposició a la ideologia araboislàmica i tradicionalista oficial, i la tendència a definir unes referències culturals específicament nord-africanes i amb una orientació modernista.

Després de l'ascens del moviment cultural amazic dels anys setanta i vuitanta del segle passat s'ha produït un cert canvi d'orientació en les posicions dominants. En comentarem dos exemples. L'any 1994 el rei Hassan II del Marroc va esmentar en un discurs els "dialectes" parlats al Marroc com a components de la "cultura nacional", insinuant la conveniència de començar a introduir la varietat lingüística en el sistema escolar o, si més no, a l'escola primària. L'any 1995 el govern algerià va signar un decret que preveia la creació d'un alt comissariat d'aquesta llengua. Aquests propòsits van portar a la creació dels organismes ja esmentats, l'Alt Comissariat de l'Amaziguitat, a Algèria, l'any 1998, i l'Institut Reial de la Cultura Amaziga del Marroc (IRCAM), el 2001, al Marroc. I d'ençà de l'any

2003 s'ha començat a introduir l'ensenyament de la llengua amaziga en un cert nombre d'escoles primàries del Marroc.

Tanmateix, en el marc polític i legal ha continuat l'immobilisme oficial, tal com demostra el fet que a les constitucions recents d'Algèria i del Marroc, ambdues aprovades l'any 1996, no hi ha cap referència a la llengua amaziga com a realitat actual.

El desenvolupament del moviment cultural al país d'origen ha tingut repercussions a escala internacional. Recordarem tan sols la convenció de les organitzacions culturals marroquines l'any 1991, que va reivindicar l'ensenyament oficial i l'ús públic de l'amazic als mitjans de comunicació en el *Manifest de la llengua i la cultura berbers*; la presència de la reivindicació amaziga a la Conferència Internacional dels Drets Humans, que va tenir lloc a Viena l'any 1993, i la presència activa dels amazics a la Declaració Universal dels Drets Lingüístics, organitzada a Barcelona l'any 1996.

La presència de la promoció de la llengua i la cultura amazigues en terres catalanes data principalment dels anys noranta del segle passat, amb els primers programes de ràdio i televisió, cursos i llibres adreçats al coneixement d'aquesta realitat. Al tombant de segle s'han consolidat un cert nombre d'associacions als llocs amb més implantació amaziga (Barcelona, Mataró, Osona, el Baix Llobregat, etc.) i recentment s'han creat dues entitats amb suport oficial del Govern català, l'Observatori de la Llengua Amaziga, vinculat a Linguamón, i la Casa Amaziga de Catalunya.

L'Observatori Linguamón de la Llengua Amaziga es va crear l'any 2007, amb el nom Observatori Català de la Llengua Amaziga, com a resultat d'un conveni de col·laboració entre la Generalitat de Catalunya representada per Linguamón – Casa de les Llengües, la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat de Cadis. L'Observatori Linguamón de la Llengua Amaziga es dedica a la promoció de la llengua i la cultura amazigues, amb els objectius concrets següents: establir una xarxa universitària per al desenvolupament i la difusió de l'amazic que coordini investigadors d'universitats d'arreu del món; dotar els estudis amazics d'un fons documental d'abast general sobre la llengua i la cultura amazigues, i promoure, en col·laboració amb les universitats, estudis de llengua i cultura amazigues. Així mateix, l'Observatori es proposa de fomentar l'elaboració de diccionaris i lèxics multilingües que incloguin el català i l'amazic.

La Casa Amaziga de Catalunya és un organisme creat l'any 2010 per donar a conèixer, preservar i promocionar la llengua i la cultura amazigues en territori català i per ser un punt de trobada entre la ciutadania amaziga i la catalana. Les seves línies d'actuació estratègiques són l'enfortiment institucional i el treball en xarxa, la promoció de la llengua i la cultura amazigues entre la població catalana autòctona i de la llengua i la cultura catalanes entre la població d'origen amazic, el suport al teixit associatiu amazic i als amazics residents a Catalunya, l'impuls del codesenvolupament de Catalunya i els territoris amazigòfons, i la promoció de l'equitat de gènere.

Amb aquestes iniciatives, les administracions es proposen de treballar per aconseguir que els ciutadans nous adquirin una sòlida competència en la llengua pròpia del territori com a eina essencial per afavorir la integració social. En aquest sentit, s'ha d'entendre la política lingüística com una política pública eminentment social i necessàriament transversal i, consegüentment, les actuacions de planificació lingüística han de respondre a necessitats socials. En aquest context, l'adquisició progressiva del lèxic especialitzat és una competència necessària per afavorir la incorporació plena dels immigrants en el marc econòmic, social i cultural de la societat d'acollida i contribuir a esborrar clíxés socials com el d'"immigrants per a tota la vida". La relació estreta entre la consegüent elaboració de recursos terminològics i les activitats de promoció de la llengua pot constituir una resposta adequada de la política lingüística als reptes que imposa la gestió del multilingüisme.

El lèxic Tastets de cuina amaziga

Una bona mostra de l'interès per crear noves eines pedagògiques de transmissió del lèxic especialitzat entre els col·lectius nouvinguts és el projecte *Tastets de cuina amaziga*, una iniciativa de Linguamón – Casa de les Llengües i el TERMCAT que té el doble objectiu de donar a conèixer els plats típics de la cultura amaziga entre la població autòctona de Catalunya i, alhora, difondre el lèxic especialitzat en català de l'àmbit culinari entre el col·lectiu amazic. Així, el lèxic s'adreça a les persones que vulguin fer una primera aproximació a la llengua i la cultura amaziques, i és també un recurs a l'abast dels amazics que volen iniciar-se en el coneixement d'alguns aspectes de la llengua pròpia del país d'acollida.

Figura 2. Portada del lèxic *Tastets de cuina amaziga*.

Aquest lèxic conté una cinquantena de plats típics amazics amb la denominació en català i amazic i la corresponent transcripció en tifinag, a més d'una breu descripció del plat i notes d'interès lingüístic i cultural en els casos en què s'ha considerat convenient. Així mateix, les entrades terminològiques s'organitzen al voltant de les festes més representatives del calendari amazic, i els plats que no són propis de cap festa amaziga concreta es recullen en un apartat general.

Figura 3. Mostra del contingut del lèxic *Tastets de cuina amaziga*.

El paper dels especialistes

En l'elaboració de recursos terminològics és fonamental el treball cooperatiu entre terminòlegs i especialistes per garantir un producte amb qualitat lingüística i adequat a les necessitats comunicatives dels usuaris d'aquella terminologia. En el cas de l'elaboració del lèxic *Tastets de cuina amaziga*, aquest treball conjunt s'ha fet del tot imprescindible, tenint en compte la complexitat d'una de les llengües de treball, l'amazic.

Així, el TERMCAT ha treballat amb dos perfils d'especialistes: per a l'establiment de les denominacions catalanes, s'ha treballat amb lingüistes d'origen català coneixedors de la llengua amaziga; per a la validació dels noms amazics dels plats proporcionats per les informadores,⁴ han ofert assessorament lingüístic d'origen amazic que tenen aquesta llengua com a llengua materna. Ambdós perfils poden garantir el rigor i l'adequació de les formes lingüístiques difoses. Concretament, han participat en l'elaboració de *Tastets de cuina amaziga* Carles Castellanos i Carles Múrcia, professors de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Universitat de Barcelona, respectivament, que s'han encarregat de l'establiment de les denominacions catalanes; Hassan Akioud, que ha revisat lingüísticament els noms amazics dels plats proporcionats per les informadores, i Asmaa Aouattah, que ha dut a terme la selecció de nomenclatura i ha ofert assessorament en matèria de cultura amaziga. Convé destacar que tots els especialistes formen part de l'Observatori Linguamón de la Llengua Amaziga.

La selecció de nomenclatura i la classificació temàtica

Compartir taula pot ser un dels punts de trobada més senzills i efectius entre cultures i un escenari privilegiat per facilitar la convivència i la integració social. A partir de l'interès pel que mengen els nostres veïns nouvinguts, tastem, experimentem, investiguem aliments nous, combinacions noves d'aliments coneguts, tècniques i gustos, i acabem "comprentent" cultures llunyanes.

La naturalesa de la terminologia que conté *Tastets de cuina amaziga*, la gastronomia, ha comportat una particularitat respecte de les pràctiques habituals del treball terminològic que aplica el TERMCAT. En el coneixement gastronòmic i l'interès per la cuina d'altres cultures tenen un pes molt important les fonts orals, de manera que s'ha considerat oportú enfocar el buidatge terminològic previ a l'elaboració de qualsevol obra terminològica cap a fonts orals. Tenint en compte que les actuacions per a la difusió de terminologies s'han de dur a terme conjuntament amb els seus destinataris, si es vol que l'acció sigui realment efectiva, el TERMCAT s'ha posat en contacte amb la Vocalia de Dones Buya de l'Associació Taghrast-Espai Amazic amb la finalitat que les dones amazigues que en formen part expliquin de viva veu quins són els plats típics de la seva cultura, com s'elaboren, amb quins ingredients, quan es mengen, etc. El resultat d'aquestes sessions ha estat més que satisfactori: de la participació entusiasta de les dones amazigues de Buya s'ha obtingut un corpus de buidatge terminològic de més de cent plats, dels quals finalment la responsable del grup, Asmaa Aouattah, n'ha seleccionat cinquanta que són especialment representatius per motius gastronòmics o culturals. El conjunt de plats seleccionats se centra bàsicament en la zona del Rif, d'on prové la majoria de la població amazigòfona de Catalunya.

La gastronomia és un dels trets més distintius d'una cultura, juntament amb les festes tradicionals. La temàtica del lèxic ofereix, doncs, una bona oportunitat per donar a conèixer la cultura amaziga des d'ambdues perspectives. Amb aquesta finalitat divulgativa i integradora, s'han agrupat temàticament

4. Vegeu l'apartat "La selecció de nomenclatura i la classificació temàtica".

els plats típics amazics a partir de les principals festes tradicionals (concretament: Any Nou Amazic, *Taânsalt*, Ramadà i Festa del Xai), assignació que també s'ha dut a terme a partir de la informació proporcionada per la Vocalia de Dones Buya. Per a cada festa s'ha redactat una breu explicació inicial per satisfer l'objectiu d'oferir alguns apunts de cultura amaziga a la població autòctona catalana. Aquest tastet de cultura amaziga s'ha completat amb un apartat general de plats tradicionals que, si bé no es mengen amb motiu de cap festa concreta, tenen significació cultural perquè s'associen simbòlicament a moments vitals de transició (naixements, casaments, etc.).

Les denominacions amaziques i la transcripció al tifinag

Hem esmentat el caràcter oral del corpus com a primera particularitat metodològica associada a l'elaboració del lèxic *Tastets de cuina amaziga*. El segon repte ha estat la fixació de les formes amaziques de cada plat (recordem que la llengua amaziga no disposa d'una varietat estàndard que actuï de model lingüístic de referència) i la corresponent transcripció al tifinag del nom de cada plat, tasca de la qual s'ha encarregat Hassan Akioud. Oferir els noms dels plats en tifinag és un recurs adequat per donar a conèixer aquest alfabet entre la mateixa població amazigòfona. (Convé recordar que fins fa poc aquest alfabet ha estat restringit a usos simbòlics, de manera que pot arribar a ser desconegut fins i tot entre certs col·lectius amazics establerts a casa nostra —per exemple, nens i joves.)

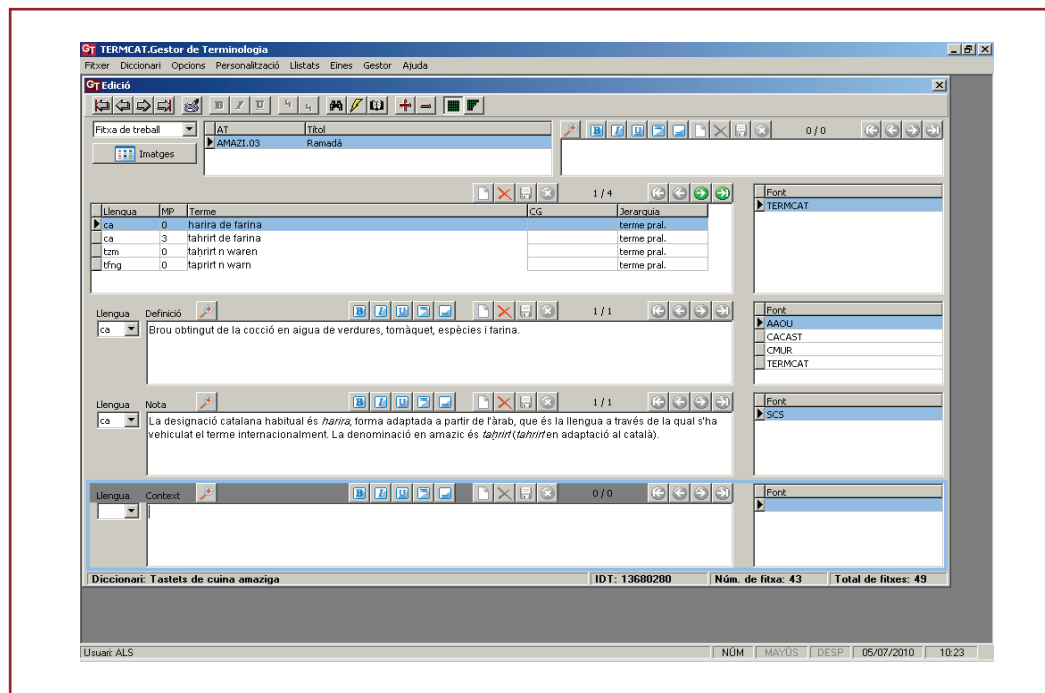
L'eina: el Gestor de Terminologia (GdT)

Des del punt de vista metodològic, un altre repte ha estat compatibilitzar l'eina de gestió de terminologia amb què el TERMCAT elabora els seus recursos amb els caràcters propis d'aquest sistema d'escriptura.

Per organitzar el treball terminològic, el TERMCAT disposa del Gestor de Terminologia (GdT), una eina que permet gestionar dades terminològiques multilingües des de les primeres fases d'un projecte fins a la preparació per a l'edició de manera integrada, automatitzada i sistemàtica. Efectivament, el treball amb GdT ha permès depurar, organitzar i ponderar les dades des de l'inici del projecte, amb els cent plats sorgits del buidatge oral, fins a la compleció de dades de la cinquantena de plats finalment seleccionats.

En aquesta fase de compleció d'informació, el lèxic també ha comportat una singularitat metodològica respecte dels estàndards de treball habituals del TERMCAT. Així, els productes terminològics elaborats pel TERMCAT solen presentar la informació organitzada a partir de l'entrada en català, el qual actua com la llengua de treball de referència. Amb motiu de l'elaboració del recull *Tastets de cuina amaziga*, però, la llengua que necessàriament ha esdevingut llengua vehicular del treball terminològic ha estat l'amazic, el qual ha funcionat com a llengua de referència per a l'establiment de les denominacions catalanes de cada plat i la corresponent transcripció al tifinag, mentre que el català ha actuat, en aquest cas concret, com a llengua d'equivalència.

Figura 4. Gestor de Terminologia del TERMCAT.

Les denominacions catalanes. El tractament dels manlleus

La voluntat d’acostar cultures per mitjà de la terminologia gastronòmica ha comportat la necessitat de “traduir” i adaptar els noms amazics dels plats per fer-los comprensibles i pronunciables als catalano-parlants que no coneixen l’amazic. Carles Castellanos i Carles Múrcia han estat els encarregats d’establir les denominacions catalanes dels plats, les quals, majoritàriament, són propostes neològiques.

Les propostes denominatives catalanes

Pel que fa al tractament dels manlleus, en primer lloc, cal assenyalar que, sempre que ha estat possible, s’ha recorregut a denominacions descriptives, sobretot si es documenten denominacions catalanes equivalents que són clares i precises, com ara *brou*, *crep*, *pa*, *puré*, *samfaina*, *sèmola*, etc. El quadre següent mostra alguns exemples d’aquest criteri:

Denominació amaziga	Denominació catalana
<i>Imarq n uya i abeldi</i>	brou de pollastre de pagès
<i>taryifin εemmrent</i>	creps farcides
<i>aγrum n tadunt</i>	pa farcit de greix
<i>iselman qlan</i>	peix fregit
<i>tamriqt n ibawen</i>	puré de faves
<i>azeeluk</i>	samfaina d'albergínia
<i>iwzan s zzit</i>	sèmola amb oli

L'establiment de propostes descriptives catalanes per als plats amazics no ha estat exempta de dificultats de traducció. N'esmentarem dues a tall d'exemple. El mot *ayrum* té com a traducció general *pa*, tot i que en el plat *ayrum s uqeddid n iselman* s'ha traduït per *coca* (la denominació catalana completa d'aquest plat és *coca de salaó de peix*), tenint en compte les característiques d'aquest plat. Un altre cas ha estat la tria de l'adjectiu *moresc* per fer referència a l'àrea nord-africana en general (és a dir, tant a les zones amazigòfones com a les arabòfones); segons aquest criteri, hem denominat els plats *ccwa* i *ssfenj* amb els noms *broquetes moresques* i *bunyols morescos*, respectivament. Pel que fa a la tria del substantiu *moresc* (variant de blat *de moro*), les raons han estat de tipus estilístic.

L'adaptació i l'adopció dels manlleus

Quan no ha estat possible el recurs a formes alternatives catalanes, hem optat pel manlleu per mitjà d'un procés de transcripció al sistema gràfic català, és a dir, un procés de "transgrafiació", del qual resulta una aproximació fonètica que comporta sovint una reducció gràfica.

Hem seguit, en general, el sistema de correspondències següent:

Grafia en amazic	Correspondència gràfica en català	Denominació amaziga	Denominació catalana
c [ʃ]	(i)x	<i>takerkuct</i>	<i>takerkuixt</i>
	h	<i>ta rirt; a el ul</i>	<i>tahrirt; ahelhul</i>
x [X]	kh	<i>imexyax; tcextcuxa</i>	<i>imkhiakh; txekhtcukha</i>
Y	i	<i>timuyaz</i>	<i>timuiaz</i>
W	u	<i>ahraw; imezwar</i>	<i>ahrau; imzuar</i>
Y	g	<i>tiywawin</i>	<i>tiguauin</i>

En aquest sistema d'equivalències, un cas de reducció ha tingut lloc transcrivint els dos signes gràfics amazics *h'* (*a el ul*) i *h* (*ahraw*) per un sol signe català, *h* (*ahelhul, ahrau*).

També ha tingut lloc una reducció d'algun cas de tensió consonàntica (representada normalment per una consonant doble) sense utilitat en la transgrafiació al català, com és el cas del terme *berkukkes*, transgrafiat com a *berkuks* en català, denominació en què hem suprimit la vocal neutra de la darrera síl·laba, seguint el mateix criteri de simplificació gràfica.

En contraposició amb aquest criteri de reducció fonètica, cal assenyalar que hem conservat la grafia *q* per raons de comoditat de distinció gràfica, encara que en català el signe *q* no representi cap so específic diferenciat de *k*. És el cas de la forma *lefqaqes*, que hem adaptat al català com a *lefqaqs*.

Les formes mixtes

En alguns casos, la denominació en català del plat s'ha proposat a partir d'elements manllevats de l'amazic, transgrafiat al català, que solen designar de manera genèrica plats bàsics d'aquesta cultura que admeten variacions culinàries. Quan ha estat necessari, s'ha complementat la propos-

ta denominativa amb l'especificació en català de la característica principal del plat, perquè sigui més transparent. Per exemple: s'ha mantingut *afurfur* per designar l'ordi picat cuit al vapor, i s'ha complementat aquesta forma genèrica amb especificacions que indiquen el tipus de preparació concreta (la proposta denominativa catalana per al plat *afurfur n tmarmezt s uqeddid és afurfur de moresc amb brou de salaó de carn*); al plat *ahraw n iwzan d uyi (ahrau de sèmola amb llet agra)*, a més d'optar per l'adaptació del terme genèric, s'ha afegit l'especificació de sèmola amb llet agra, perquè la denominació catalana sigui precisa.

Aquest mateix recurs s'ha aplicat a la inversa: en el nom d'alguns plats s'han mantingut especificacions en amazic al costat de formes genèriques catalanes. Aquest recurs a formes "mixtes" es justifica perquè alguns plats es basen en tècniques culinàries, ingredients o presentacions alienes a la tradició culinària catalana. Per exemple: per al plat *ayrum n tekniift* s'ha establert la denominació catalana *pa de takniift*, en què la forma *takniift* indica la forma de cocció d'aquest pa sense llevat en un estri determinat (en una paella de grans dimensions).

La presentació de la informació: les notes

Tastets de cuina amaziga inclou notes d'interès lingüístic i cultural. La particular situació del poble amazic, amb una cultura pròpia però sense suport polític i institucional, ha estat la causa que no se li atribuïssin aportacions importants a la llengua i la cultura catalanes. Aclariments d'aquest tipus s'han explicat en el lèxic per mitjà de notes explicatives. És el cas, per exemple, del terme normatiu *cuscús*, plat que és inequívocament d'origen amazic (el terme en amazic és *seksu*), tot i que en català se n'ha adaptat la grafia a partir de la forma àrab.

De manera general, s'han prioritzat els noms catalans recollits pel diccionari normatiu i els termes normalitzats pel Consell Supervisor del TERMCAT. Per exemple: per denominar el plat *cuscús de verdura* s'ha utilitzat com a base el mot normatiu *cuscús* i s'ha acompanyat l'article terminològic d'una nota de tipus lingüístic. En aquest cas, encara que el cuscús és un plat d'origen amazic, la forma catalana *cuscús* s'ha adaptat al català a partir de l'àrab, que és la llengua a partir de la qual també s'ha vehiculat aquest terme internacionalment. Així mateix, per denominar el plat *harira de sèmola* s'ha utilitzat com a base el terme normalitzat *harira* i també s'ha acompanyat l'article terminològic d'una nota de tipus lingüístic. La designació *harira* s'ha adaptat al català a partir de l'àrab, que és la llengua a partir de la qual també s'ha vehiculat internacionalment, tot i que en amazic rep el nom de *tahirt*.

El lèxic també inclou, com a notes, breus explicacions de tipus cultural en alguns plats que no s'adscriuen a cap festa concreta del calendari amazic, si bé formen part de la visió del món d'aquest col·lectiu. Per exemple, plats que es mengen en celebracions que marquen etapes vitals (naixements, casaments, etc.) o en altres festes del calendari amazic (festa del naixement del profeta).

Conclusió

El lèxic *Tastets de cuina amaziga* és una bona mostra de la implicació de diversos agents socials en el foment de la integració dels col·lectius d'immigrants arribats a Catalunya i en la divulgació de la terminologia. Així, un treball d'aquest tipus ha estat possible gràcies a la col·laboració imprescindible dels especialistes, els quals han garantit l'adequació lingüística i la pertinència de la informació; de les institucions responsables de la planificació lingüística, pel seu paper clau en la creació d'espais de participació per a la difusió de la llengua catalana, i dels col·lectius socials implicats en l'ús de la terminologia difosa, els quals, en el cas concret de *Tastets de cuina amaziga*, en són destinataris i creadors.

Confiam, doncs, que aquest lèxic sigui una eina útil per difondre i ampliar el cabal terminològic de l'amazic i el català i per fomentar el coneixement entre cultures. Considerem que aquesta experiència és un exemple pràctic de com per la via del clima de suport, la cooperació i el respecte mutu es fa possible de garantir la pervivència de la cultura amaziga i es reforça la integració sociocultural a la societat d'acollida.